

Բ Ի Չ Չ Ի Ո Ւ Ա

Ը

Լուդուիկ եղածին վրայ զարմացեր ու կոմսին խօսիլը լսելով զմայլման մէջ ընկղմեր էր. չէ թէ ըսածներուն ուշադրութիւն դնելով, այլ հոգեվարին խօսիլը, մոռածելը, նայիլը, ապրիլն ու քրտնիլը տեսնելով՝ մեծ յուզման մէջ ինկաւ, և սիրտն ուրախութեամբ ու պարծենկոտութեամբ լեցուեցաւ: Քանի մը վայրկեան լուռ զարմանալէն վերջը՝

— Կեցցես, կեցցես, կանչեց, ազատեցար. որո՞ւ ձեռքով արդեօք:

Ու օդուն մէջ ասդին անդին շարժելով պարապ պտուկը՝ կը պագնէր, ու բառգրքին ամենէն անուշ բառերովն հետը կը խօսէր:

— Որո՞ւ ձեռքով արդեօք, կրկնեց բանտարգեալը. թերեւ քու ազնիւ խրնամքովդ, իմ համեստ Լուդուիկս: Բայց թէ որ իրաւցնէ առողջանալու ըլլամ, բժիշկներն իրենց հրամաններուն, քահանան ալ՝ աղօթիցն արդիւնք պիտի սեպեն:

— Ոչ ինձմով, և ոչ ալ բժիշկներով, ըսաւ Լուդուիկ. թերեւ քահանային ձեռքով... չեմ գիտեր... աս յայտնի է թէ բարիք ըրաւ: ... Այլ ուրիշի, ուրիշի մը ձեռքով:

— Ո՞վ է ուրեմն այս բարեգործն ու անժանօթ պաշտպանը, հարցուց Շառնէ անտարբերութեամբ. կը կարծէր թէ Լուդուիկ առողջանալը սրբոյ մը միջնորդութեան արդիւնք համարի:

— Ոչ բարեգործ՝ այլ բարեգործուհի մը, պատասխանեց Լուդուիկ:

— Ի՞նչպէս. ի՞նչ կ'ուզես ըսել. Ս. Աստուածածնայ պատկեր մը արդեօք:

— Չէ, չէ, պարոն կոմս. զքեզ մահւերնէ ու անշուշտ սատանային ճիրան

ներէն ազատողը, վասն զի առանց խոստովանանքի պիտի մեռնէիր, նախ և առաջ ու ամենէն առաջ Բիւլլիոյա խաթունը, Բիւլլիոյի՛նա, Բիւլլիոյե՛ղդա խաթունիկը, իմ սանս՝ եղաւ. այո իմ սանս, վասն զի ես եղայ նախ որ իրեն այս անունը դրի ու Բիւլլիոյա կոչեցի. անանկ չըսիր մի ինձի. ուրեմն իմ սանս է, ես ալ կնքահայրն եմ, ու իրաւունքս կը պահանջեմ:

— Բիւլլիոյա՛, գոչեց կոմսն ու յանկարծ անկողնէն վեր ցատքեց՝ բարձին կոթընած նստաւ, ու սաստիկ ախորժէն ու հետաքրքրութենէն դէմքը կենդանացաւ:

— Պարզ խօսէ, պարզ խօսէ, ըսաւ, ազնիւ Լուդուիկս:

— Ինչո՞ւ կը զարմանաս, ըսաւ բանտապանը՝ սովորական ոճով մէկ աչքն ամիւրփելով. կարծես թէ այս առաջին անգամն է որ այսպիսի ծառայութիւն մը կ'ընէ քեզի. երբ այս հիւանդութիւնդ վրադ կու գայ՝ որուն սաստիկ ենթակայ ես, այս խոտով չէ որ միշտ կ'առողջանաս. գոնէ ինձի ասանկ ըսիր. աղէկ որ միտքս եկաւ, վասն զի յայտնի կ'երևայ թէ Մոնթէլիէի և Բարիզու բժիշկներն ամենը մէկտեղ եկած չեն կրնար այնպէս հիւանդութիւնդ ճանշնալ ու դարմանել, ինչպէս որ Բիւլլիոյա իր մէկ տերևովը կ'ընէ: Այո, այս բանիս մէջ իմ սանիկս բժիշկներու չորեքգնդեան բանակի մ'ալ ամեն մէկ գնդի մէջ չորս հարիւր անձինք ալ դնելու ըլլանք՝ նոյնպէս կրնայ յաղթել. և այս անկէ յայտնի է որ երեք բժիշկքն ալ վատութեամբ զքեզ անկողնոյ մէջ ձգեցին հեռացան. ընդհակառակն Բիւլլիոյա... ահ, այն սիրուն բուսակը... Աստուած սերմն անկորուստ պահէ: ... Իսկ ես չափը քանակը պիտի չմոռնամ, ու թէ որ պզտիկ Անտոնիկս հիւանդանալու ըլլայ՝ խաշած կամ աղցան ըրած պիտի կերցընեմ, թէպէտ և եղբրդէ ալ աւելի լեղի է: Քիչ ատենուան մէջ բոլորովին յաղթեց ախտին. վասն զի ահա առողջացար. ահա հիմա զարմացած կը նայիս... կը խնտաս ալ: ...

Ա՛հ, կեցցե՛լ ազնուաշուք բամբիշնն թի՛ւիտա:

Շառնէ ախորժ կը զգար պատուական պահապանին ուրախ ու խօսուն կերպը տեսնելով. մահուրնէ ազատիլն ու տնկոյն պարտական ըլլալու մտածութիւնը՝ որ արդէն բանտարգելութեան երկայն ժամերուն մէջ զինքը ըզմայլեցուցեր էր, երջանկութեան եռանդուն զգացմունք մը կը զարթուցանէին սրտին մէջ, և իրաւցնէ ժպիտ մը ջերմոտ շրթանցը վրայ փայլելու վրայ էր՝ երբ յանկարծ մտքէն դժպատեհ ու անգութ խորհուրդ մ'անցաւ:

— Բայց ան նայինք թէ այս բոյսս՝ առողջանալուս ինչպէս ծառայեց. ինչ կերպով պատրաստեցիր:

Հարցուց, ու հարցնելու ատեն սոսկում մը զգաց:

— Ամենապարզ կերպով, պատասխանեց հանդարտութեամբ բանտապանը: Քիչ մը ջրով աղէկ կրակի վրայ դրի, երեք անգամ եռացուցի... կատարեալ դեղ մ'եղաւ. դժուարին բան չէ ամենեւին:

— Տէր Աստուած, — պոռաց Շառնէ՝ բարձին վրայ իյնալով ու ձեռքը ճակտին զարնելով, — փճացուցիր զբոյսը. ա՛հ... բայց չեմ կրնար, Լուդուիկ, յանդիմանել զքեզ. և սակայն... խեղճ թի՛ւիտա. ինչ պիտի ընեմ, ինչ պիտի ըլլամ առանց իրեն:

— Հանդարտէ՛ հանդարտէ, — ըսաւ Լուդուիկ՝ գոգցես հօր պէս մխիթարական ձայնով քովը մօտենալով, որ մեծ տրտմութեան մէջ էր, տղու մը պէս՝ երբ սիրած խաղալիկը ձեռքէն առած ըլլան. — հանգարտ կեցիր ու ծածկուած բռնէ զքեզ: Ինծի մտիկ ըրէ. ըսաւ, ծածկոյթներն ու անկողնոյն խառնափնդորութիւնը չտկելու զբաղած, որ յանկարծական շարժմունքներէն բոլորովին ակրուեր էր: — Ի՛նչ կ'ըսես, կրնայի տարակուսիլ բոյսը զոհելու մարդու մը կենաց համար. յայտնի է թէ չէ. և սակայն չուզեցի առաջին անգամուն մէկէն սպաննել ու ամբողջը պատուկին մէջ լեցնել, որ անօգուտ ալ

էր. կտոր մը բան միայն վերուցի վըրայէն. կնկանս մկրատովը շատ մը անցած տերեւներէն կտրեցի, քանի մ'ալ առանց կոկոնի ճիւղեր... վասն զի հիմա վրան իրեք կոկոն կայ. ինչ աղուոր է: ... Անգամահատութիւնն առանց ֆնասելու յաջողութեամբ կատարեցի... չմեռաւ, մանաւանդ թէ քեզի պէս ինքն ալ հիմա աւելի աղէկ է: Կը տեսնես որ խոհեմ ըլլալու է... Խոհեմ եղիր, լաւ մը քրտնէ, կատարելապէս առողջացիր ու կը տեսնես:

Շառնէ երախտագիտութեամբ մ'իրեն նայեցաւ ու ձեռքն երկնցուց:

Այս անգամուս Լուդուիկ ալ իրենը մօտեցուց ու զգացմամբ կոմսին ձեռքը սղմեց ու աչքը լեցուեցաւ. բայց մէկէն անշուշտ կանոնին դէմ՝ ըրած անսովոր զանցառութեան համարները ուստի նկզինքը մեղադրելէն՝ երեսին մկանունքն երկնցան ու ձայնը խռպոտեցաւ: Ետքը ետքը՝ դեռ բանտարգելոյն ձեռքը բռնած, և ջանալով որ Շառնէ այլայլելուն պատճառը ուրիշ բանէ ենթադրէ,

— Նայէ՛ նորէն կը բացուիս, ըսաւ, և մեղմով ու բժշկի ոճով թւն անկողնոյն մէջ անցուց. յետոյ պաշտօնական ձայնով նորանոր յանձնարարութիւններ ընելէն վերջը՝ սենեկէն դուրս ելաւ, լուրջ դէմքով մ'այսպէս երգելով,

Իմին արուեստս օրական

Բանտապան է, բանտապան.

Քան ըզբանտեալն ընտրել է բիւր անգամ:

Թ

Նոյն օրն ու երկրորդ օրը Շառնէ շատ տկար էր, որ հիւանդութեանց սաստիկ տազնապամանցն ու առատ արտաշնչութեան բնական հետեանքն է, անանկ որ ոչ շարժիլ և ոչ մտածել կրնար. բայց երրորդ օրն աղէկ զգաց, և եթէ դեռ տկարութեանն ու հիւանդութեանն համար ստիպուեցաւ անկողին կենալու, բայց կ'իմանար թէ ոտք ելլելու ժամանակը մօտ էր, որով կըր-

նար սովորական շրջագայութիւններն սկսիլ, և նորէն ընկերակիցն ու ազատարարը տեսնել:

Դարձեալ բոլոր մտածութիւնը բուսակին վրայ սկսաւ պտրտիլ. չկրցաւ ամենեւին մեկնութիւն մը տալ թէ ինչ նորօրինակ պարագայով արդեօք՝ բանտին գաւթին մէջ ոտքին տակ կոխուելու խեղճ բոյսը՝ ձանձրութիւնը փարատեց, զոր և ոչ հարստութիւնն ու աշխարհիս փայլը կրցեր էին, և ապրեցուց զինքը մահուանէ, որ մարդիկ իրենց գիտութեամբն անհնարին սեպեր էին:

Այս խորհրդաւոր կէտը չկարենալով միակ իր մտացը լուսովն ըմբռնել, աւելորդապաշտութեամբ և ևս յարեցաւ Բի'չիոյայի: Անգործ և անզգայ էակին վրայ ունեցած երախտագիտութիւնը չէր կրնար խորհրդածեալ և նկատեալ բանի մը վրայ հիմնուիլ. սակայն հարկ զգաց սէր ձգել վրան՝ այնչափ ընդունած բարեացը փոխարէն: Ուր միտք չհասնիր՝ երեակայութիւնը կը ճգնի՝ Բորբոքեցաւ Շառնէինն ալ, ու Բի'չիոյայի վրայ ունեցած սէրը քիչ ատենէն կրօնական պաշտօն դարձաւ: Միտքը դրաւ թէ գերբնական կապով միացած էր անոր հետ, և թէ նիւթը ծածուկ ձգողութիւններ ու անըմբռնելի համակրութիւններ ունի, որովք մարդ բուսոյ կը մերձենայ: Որ չէր ուզեր տակաւին խոստովանիլ զԱստուած, թերեւս յուռութեալ պաշտութեան տղայամիտ հաւատոցն ու աստղահմայութեան մէջ ինկաւ. Բի'չիոյա իր աստղը, իր սրբունին և յուռութն եղաւ:

Ինչէն է որ գիտութեամբ կամ հանճարով անուանի մարդիկ՝ անաստուած եղեր են, և միանգամայն յիմարական աւելորդապաշտութիւններ ունեցեր են: Այն ատեն մարդկային ամբարտաւանութեամբ կուրցած՝ ամեն բան իրենց փառացը կամ ուժոյն կ'ուզէին վերաբերել. բայց սրտերնուն մէջ ցամբած և ճշմարիտ ճամբէն մոլորեալ բնածին և կրօնական զգացումը՝ առանց ուզելնուն երևան կ'ելլէր, իրենց մտածու-

թեանցն այլանդակ դրոշմը վրան կրելով: Կ'արգելուին սրտերնին որ մեծաբանօք յերկինս չվերաթևէ, որով երկրիս վրայ կ'իյնար: Կը կարծէին թէ կը դատեն ու չեն հաւտար. և իրենց հանճարն անձուկ 'ի մեծութեան, հորիզոնն առջնին ամփոփելով, կը թողուր որ սոսկ համագոյից քանի մը բաղկացութիւնքն ըմբռնեն: Ամբողջին անհոգ կ'ըլլային ու մանրամասանց փոյթ կը տանէին. կը կարծէին թէ մասունքը դատելով՝ կրնան կշռել և իրենց տկար մտացը քննութեան տակ ձգել, չտեսնելով զայն արարչաստեղծ աշխարհիս միւս մասանցն հետ կապող կէտերը. վասն զի արարչագործութիւն, երկիր, երկինք, մարդիկ, աստեղք և ամբողջ տիեզերք՝ մի միայն անհուն, կատարեալ և յանչափս զանազանեալ էակ մը չէ՞ն արդեօք, որ Աստուծոյ հզօր ձեռքին տակ կ'ապրի ու կ'երերայ:

Այսպէս Շառնէ դեռևս ջերմոտ երեակայութեամբը վառուած՝ միայն Բի'չիոյան կը տեսնէ բնութեան մէջ, և անոր նմաններ գտնելու համար՝ գիտնական յիշողութիւնը կ'արթնցնէ և հրաշալի տնկոց պատմութիւնը կ'ուզէ յիշել. Հոմերի ռոյիէն, լատոնայ արմաւենիէն, Ոտէնի հացիէն սկսեալ՝ ինչուան Բրետոն գեղջիկն առջն փայլող ոսկեղէն խոտը, կամ Պրիոյ հովուհիները չար մտածութենէ ազատող փշեայ ծաղիկը: Կը յիշէ Հովմայեցւոց Հռումինեան թղենին, Կելտաց դեղադէմն՝ ընդ կաղնոյ կերպարանօք պաշտեալ, Գաղղիացւոց աղանիճը, Յունաց ներգիւնը, Արմորիկայց քարեմիլը, Պիւթագորեանց ոլոռուքը, Կէպրաց պահման մոլոշն, Հրէից քահանաներուն մանրագործը, Սողոմոնի կնքոյն և կաղնիէ մատանոյն հրաշալի արդիւնքը: Կը յիշէ Պարսից կապտագոյն քաւէ թաքը, որ ըստ իրենց՝ լոկ արքայութեան մէջ կը բուսնի. սիբաքորան՝ որոյ պըտուղն ուտողն՝ ըստ Կտեսիասայ երկու հարիւր տարի կ'ապրի. դուպա ծառն՝ որ հսկայաբերձ ճիւղերովը Մէհմէտի երկնաւոր բնակարանին վրայ կը հովա-

ճանայ. քաղքի միւս աստուածային ծառն, որոյ ծաղիկներուն ամեն մէկը հոգի ունի: Միտքը կը բերէ մոգական քաւալադան, կանանչ աւրիդան՝ որուն վրայ Հնգիկը անմահութեան և հեշտութեան պտուղներ կախուած կը տեսնեն. քուռ պուռ կարմիր ծառն՝ որոյ իւրաքանչիւր տերևոց վրայ քանդակուած կ'երևայ Թիպէդաց բազմաթիւ ալիարեւոններէն մէկուն տառերը. քերթուած բուսական, որ եղանակէ եղանակ նորոգուելով՝ կը փոփոխէ իր յաւերժական երգն՝ ի պատիւ Պուտտայ, Հնգիկաց Քրիստոսին¹: Վերջապէս խորհրդաւոր մտածութիւն կը համարի Յաբոնաց չաստուածներնուն ոտքին խարխալը արեւածաղկօք կամ նունուֆարովք զարդարելն, ու սիրոյ ծնունդը ծաղկի պսակին վրայ համարելը: Կը հաւնի Չինաստանի ժողովրդոց զգեստներն, զարդարանքներն ու բնակարաններն ծաղկանց ձևոյն և զանգակատնկոց ծուէնից նըմանցներուն: Կը զարմանայ Սիամացոց կրօնական խղճահարութեանը վրայ, յորս արգիլեալ է այլ և այլ տնկոց փնասելն, և նոյն իսկ զանոնք կտրելը: Օրէնսդիր ու փիլիսոփայ Մեծին Կարողութիւն արեւմտեան գահուն վրայէն իր ժողովրդոց սրբանուէր ծաղկադարմանութիւն յանձնելը մտիկ կ'ընէ. ինչուան կ'ըմբռնէ նաև Գաբէլի օւնեցած սաստիկ գութը սօսւոյ մը վրայ, զոր ըստ ելիանոսի և Հերոդոտի՝ կը գգուէր կը գրկէր և ախորժով անոր չքոյն տակ կը քնանար. զոր ոսկիէ ապարանջաններով ու մանեակներով զարդարեց, և բաժնուելուն վրայ տխրեցաւ:

Ինչ որ ատենօք զինքը կը գրգռէր՝ անշուշտ տկար մարդկութիւնը ծաղրե-

լու, անարգելու և արհամարհելու, հիմա կը բարձրացնէ զայն աչքին առջև. գիտէ հիմա թէ ինչ կարևոր տեղեկութիւններ կրնան ծագիլ մէկ ցօղունէ կամ ճիւղէ մը. և յայնմ հետէ կուսապաշտութիւնը երախտագիտութենէ առաջ եկած կը համարի: Տկար եղէգ մը բաւական չեղաւ արդեօք մարդուս առաջին նետը, առաջին գրիչն ու առաջին երաժշտական նուագարանը հայթայթելու, որոնք աշխարհակալութեան երեք մեծամեծ միջոցներն են:

Շառնէ արդէն լաւ վրայ դրած ըլլալով՝ առաւօտ մը այս տեսակ մտածութեանց խորն ընկղմած էր սենեկին մէջ, ուսկից հիւանդութենէն ետքը խոհեմաբար դուրս չէր ելած. մէյմ'ալ յանկարծ դուռը բացուեցաւ, Լուդուիկ աւետեաց դէմքով ներս վազեց ու

— Ծաղիկ տուեր է, գոչեց:

— Ի՞նչ... Բի'յիոյա:

— Այո Բի'յիոյա, Բի'յիոյա՛դդա, իմ սականիս:

— Ծաղիկ տուեր է, — կրկնեց Շառնէ, աչքերը բորբոքած, ճակատը կարմրած. — ծաղկեր է. — ու դէպ ի սանդուխը վազելով — կ'ուզեմ տեսնել, ըսաւ:

Ի զուր բարի բանտապանը ջանաց զինքն համոզել որ անխոհեմութիւն էր ասանկ շուտով դուրս ելլելը, և թէ պէտք էր մէկ՝ երկու օր ալ համբերէր. և թէ դեռ կանուխ էր ու օդը զով, և թէ կըրկին հիւանդանալէն քիչ հոգի կ'ազատի: Այսչափ միայն կըրցաւ համոզել որ ժամ մ'ալ համբերէ, ինչուան որ արեւը բարձրանայ:

Ինչպէս ծանր կ'անցնէր այն ժամը, թէպէտ և կըցածին չափ ալ զբաղեցաւ: Նախ առաջին անգամ բանտարգելութեանը մէջ մտածեց զարդարուիլ. այո՝ զարդարուիլ ի պատիւ Բի'յիոյային, ծաղկեալ Բի'յիոյային: Զգեստները փոշոտած, մազերը խառնափրնդոր, մօրուքն երկնցեր էր. ասոնք ամենն ալ կարգաւորեց. ինչուան աս ատեն մեծագին արկղին մէջ մոռցած հայլին դուրս հանեց. խնամքով մ'ածիլուե-

¹ Ըստ Հիւբ (Huc) և Կապէ (Gabet) իմաստուն միասիրտարաց, որք 1844էն ց 1846 Թաթարստան, Թիպէդ ու Չինաստան այցելութեան ելան, գաւազով կամ բիւրեղային ծառն իրական է. դեռ այսօր ալ նոյն հանգամանաց մէջ կը գտնուի. և իրենք ուղղափառ քահանայքն՝ ինամոտք պուտտայեան ամենայն բարեպաշտական խաբէութիւն պատժելու, կը վկայեն թէ « մանրակրկիտ մտադրութեամբ քննելէ վերջը, անկարելի եղաւ յայտն գոյն խաբէութիւն մը գտնել »:

ցաւ, Բիւլիոյան ծաղկած տեսնելու համար ածիլուեցաւ:

Այս էր բոլորովին հիւանդութենէն ազատիլը. հիւանդին առ բժիշկ, պարտաւորի առ իւր բարերարը, տարփաւորի առ սիրուհին ըրած այցելութիւնը:

Եւ երբ մաքրուեցաւ կոկուեցաւ, աչքերը հայլին վրայ տնկեց ու զարմացաւ նոր կրած հիւանդութենէն ալ ետքը աչքը սովորականէն աւելի պայծառ, դէմքն աւելի ևս վրայ եկած ու ճակտին կնճիռները պակսած տեսնելով. յիշեց որ դեռ երիտասարդ է, և հասկըցաւ որ եթէ դառն ու թունալից մտածութիւններ կան՝ որ ինչուան իրենց ծրարը կը թառամեն, կան ուրիշներ ալ որ կարող են կենդանացնել զայն:

Ճիշդ որոշեալ ատենին ներս մտաւ Լուդուիկ. բռնեց ու օգնեց կոմսին՝ գալարուն ու ձոյլ սանդխին բարձր աստիճաններէն վար իջնելու, որ երբ փոքրիկ դաւթին մէջ մտաւ, թերեւ մաքուր օդոյն և երկնից լուսոյն ազդեցութեամբ, կամ թերեւ աշխոյժ ու նոր կարողութեանցն առանձնաշնորհութեամբ՝ զոր հիւանդութենէ ելլողները կը վայելեն, կարծեց թէ իր ծաղկին ճառագայթումը ամենայն ինչ չորս կողմն անուշահոտ ըրեր է, և անկէ համարեցաւ աղէկ զգալուն քաղցր ու կայտառ ազդեցութիւնքը:

Ծաղկանց անուշահոտութիւնն իրենց ինչ բանի կը ծառայէ. կը զուարճանան անով:

Չէ:

Արդեօք կենդանեաց համար կը բուրեն:

Բայց տեսնուած է երբեք որ ոչխարն ու շունը վարդի մ'առջև կենան հոտուրտալու համար:

Ուրեմն պարզ մարդուս համար անուշ բուրումն կը սփռեն:

Ինչո՞ւ:

Թերեւ սիրելի ըլլալու համար:

Շառնէ շատ մեծ սխալմունք չէր ըներ վերջապէս այն խորհրդաւոր ուժոյն հաւտալով՝ որ զմարդ դէպ'ի տունկը կը հակէ:

Այս անգամուս Բիւլիոյա գեղեցկութեան ամենայն պատրանքն աչքին առջև երևցաւ, ծաղկին նուրբ ու պայծառ պսակը տարածած. ճերմակ, կարմիր և ծիրաներփին գոյներ իրարու հետ խառնուած էին լայն բլթակներուն վրայ, որոնց մէջէն արևու ճառագայթ մը սպրդելով՝ ծաղկին չորս կողմը գոգցես լուսաւոր պսակ մը կը շողշողացնէր:

Շառնէ անձկանօք զմայլեցաւ վրան. կը վախէր որ չըլլայ թէ շունչ տալէն գունաթափի կամ դալելով թոռմի. ալ չմտածեց որ հետազօտէ ու դիտէ. հիացաւ, տեսնելու հօտը վայելեց: Սակայն շատ չանցաւ ուրիշ մտածութիւն մը միտքն եկաւ ու ալ ծաղկին վրայ չէր նայեր: Յօղունին երկայնութեամբը կտրուածքի հետքեր, փաստած ճիւղեր և մկրատին հանդիպելէն կիսով փճացած տերևներ աչքին զարկին. սպիւնները դեռ գոցուած չէին. ան ատեն յիշեց թէ կեանքն անոր պարտրկան է. զարմանքէ աւելի եռանդուն և քաղցր զգացմունքով սիրտը լեցուեցաւ, և Բիւլիոյայի երախտիքը մտածելով՝ մոռցաւ փայլն ու անուշահոտութիւնը:

Ժ

Բժիշկներն հրաման տուին Շառնէի որ հետեւեալ օրերուն մէջ ըստ իրեն յարմար ժամերուն ուզածին չափ երկայն ժամանակ դաւթին մէջ շրջագայի, որով դարձեալ սկսած ուսումը եռանդեամբ կրցաւ շարունակել. ինչուան այն ատեն բուսակին վրայ ըրած դիտողութիւնները գիր անցընելու դիտմամբ ջանաց որսալ զԼուդուիկ որ իրեն թանաք, գրիչ ու թուղթ չնորհէ: Ապահով էր որ նախ յօնքը պուրստէ, խրոխտ դէմք մ'առնու, շատ աղաչել տայ, և վերջապէս կամ իր ու Բիւլիոյայի վրայ ունեցած խնամոցն համար, և կամ շահու յուսով՝ վասն զի այս անգամ բանը տեսնութեան կը նայէր, զի ջանի:

Բայց ասանկ չեղաւ. Լուդուիկ առաւ

ջարկութիւնը նախ զուարթութեամբ ընդունեցաւ .

— Ի՞նչ կ'ըսես, պարոն կոմս, ասկէ դիւրին ինչ կայ — ըսաւ՝ թեթեւ մը ծըխանոցը խծկելով, և մէկդի դարձած քանի մ'անգամ իրեն քաշելով որպէս զի չմօրի, վասն զի Շառնէի առջև՝ որ ծխոյ հոտէն կը նեղուէր՝ ոչ երբեք կը ծխէր : — Ես ամենին արգելք չեմ ըլլար . բայց ամեն այս պզտիկ գործիքներն ալ հրամանատարին բալլիքին տակն են և ոչ թէ իմ : Եթէ գրեթե կազմած կ'ուզես ունենալ, շուտ շնորհքով աղերսագիր մ'ուղղէ, ու փափաքդ կըրնայ կատարուիլ :

Շառնէ ժպտեցաւ ու չվհատեցաւ :

— Բայց այս աղերսագիրը գրելու համար, սիրելի Լուդուիկա, նախ ուզածս պէտք է, այսինքն թանաք, գրիչ ու թուղթ :

— Իրաւ է, իրաւ է, պարոն կոմս . էշը պոչէն քաշեցի աւելի շուտով քաշեցնելու համար, վրայ բերաւ բանտապանը : Ահաւասիկ ինչ ոճով որ կ'ըլլայ սովորաբար աղերսագիր տալը, — ըսաւ բանգէտ դէմքով մը, գլուխը կէս ծռած ու թեւերը ծալած : Կ'երթամ հրամանատարը կը գտնեմ ու կ'ըսեմ որ խնդրուածք մ'ունիս իրեն ընելու, բայց չեմ ըսեր թէ ինչ է ... ասիկա ոչ ինծի՝ այլ քեզի և իրեն կը վերաբերի : Եթէ չկարենայ ինքն անձամբ գալ հետդ խօսիլ, մարդ մը կը խաւրէ, որ գրիչ կաղամար ու թերթ մը գրողմաւոր գծած թուղթ կու տայ, որուն վրայ իրեն ներկայուածեմը կը գրես . ինքն ալ առջև թուղթը կը կնքէ, գրիչը կը դարձնես, կաղամարը կ'առնու, նամակը կը տանի . այս է ահա ըլլալիքը :

— Բայց, Լուդուիկ, ես չէ թէ հրամանատարէն՝ այլ քեզմէ կ'ուզեմ այս շնորհքս ընդունիլ :

— Ինծմէ . ուրեմն ինծի յանձնուած հրամանը չես գիտեր, ըսաւ բանտապանը, բիրտ ու դժխեմ կերպարանքն առնելով :

Ուժով մը ծուխը քաշեց ու ծանր ծանր՝ կարծես թէ կոմսը հեռու բռնե-

լու դիտմամբ բերնէն դուրս փչեց . դէպ 'ի աջ կէս շրջան մ'ըրաւ ու ելաւ գնաց : Երկրորդ առաւօտ երբ Շառնէ նոյն խնդիրը կրկնեց, բաւական սեպեց աչք ընել ու գլուխը շարժել :

Շառնէ ամբարտաւանութեամբ մեծ նուաստութիւն համարելով հրամանատարին առջև խոնարհիլը, և միանգամայն չուզելով մէկէն մէկդի ձգել մտքին խորհուրդն՝ այլ կատարել, ակռախառնիչովը գրիչ շինեց, ածելին՝ որ ոչ աղէկ ոչ գէշ բան մ'էր՝ զմեղինի տեղ գործածեց, մուրը ջրոյ մէջ լուծելով թանաք ձևացուց, ու գորոցին սրուակներէն մէկն ալ կաղամար, ու բարակ կտաւէ ճերմակ թաշկինակները՝ որ իրեն անցեալ փառաւորութեանը մնացորդներն էին՝ թղթոյ տեղ ծառայեցուց :

Այսպէս ահա Շառնէ Բի'յիոյայի քով չեղած ժամանակն ալ դեռ կրնար անով զբաղիլ դիտողութեանցը բովանդակութիւնն 'ի գիր անցընելով : Ի՞նչ անուշ, ինչ զարմանալի դիտողութիւններ . և ինչպէս ախորժ դգաց հաղորդելով զանոնք ուրիշի մը՝ որ սիրով մոտիկ կ'ընէր և կրնար հասկընալ :

Դրացի ճանճորսն արժանաւոր կը թուէր իրեն զաղտնիքը լսելու : Այն դէմքն որ առաջ խոժոռ ու անշնորհք երեցեր էր աչքին, յետոյ բարեարտութեամբ պայծառացած տեսաւ, և այն պիսի լուսով կը փայլէր որ աշխոյժ մը տաց յատուկ է : Երբ ծերունին պզտիկ պատուհանէն կէս հետաքրքրական ու կէս մոտածող աչքը Բի'յիոյայի ու իր վրայ կը պտըտցնէր, կը յանկուցանէր զՇառնէ : Ինչուան փոփոխակի ձեռք շարժեր ու ժպտեր էին . բայց ըստ կանոնաց բանտի չէին կրնար խօսիլ, և ոչ առողջութեան նկատմամբ ինչպէս ըլլալին հարցընել . որով բնութեան հրաշալեաց մեծ հետազօտողն՝ պարտաւրեցաւ քովը պահելու անգին դիւտերը :

Այն անթիւ հրաշալեաց մէջ պէտք է համարիլ նաեւ այս մասնաւոր յատկութիւնն ալ, այսինքն ծաղկին միշտ դէպ 'ի արևուն դառնալն ու երես առ

երես նայիլը ամբողջ շրջանին ժամա-
նակ, լաւ մը ճառագայթները ծծելու
համար. իսկ երբ արևն ամպերու ներքե
կը ծածկուէր և անձրևի վախ կ'ըլլար,
մէկէն վրան ծռած բլթակներուն տակ
կը պատսպարուէր, մորկի ատեն առա-
գաստներն ամփոփող նաւու պէս:

— Տաքութիւնն ուրեմն այսչափ հար-
կաւոր է իրեն, կը մտածէր Շառնէ. ին-
չո՞ւ համար. նաև ինչո՞ւ համար արդեօք
թեթեւ մը թրջելէն ալ կը վախնայ, որ
կրնայ զովացնել զինքը: Ո՛հ, ես իր վը-
րայ վատահ եմ. ինքն ինծի կը բա-
ցատրէ:

Բիւլլիոյա արդէն իրեն համար բա-
րերար զեղարան մ'եղեր էր. կրնար
լստ պիտոյից կողմնացուցի ու ծանրա-
չափի տեղ ալ ծառայել. հիմա սկսեր
էր ժամացուցի տեղ ալ բռնել: Հոտը
շատ վայելելով իրեն թուեցաւ որ օ-
րուան այլ և այլ պահերուն կը փոփո-
խուէր. այս երևոյթս նախ զգայարա-
նացը խաբէութիւն սեպեց. բայց կըր-
կին կրկին փորձերով անսխալ ըլլալն
իմացաւ, և սկսաւ ստուգապէս օրուան
ժամերն որոշել բուսակին հոտին հա-
մեմատ¹:

Ծաղիկները բազմացեր էին և մա-
նաւանդ իրիկուան դէմ՝ շատ անուշ կը
բուրէր Բիւլլիոյա. ինչպէս այն ատեն
երջանիկ բանտարգեալը կ'ախորժէր
քովը մօտենալ: Լուդուիկի առատա-
ձեռնութեամբը քանի մը տախտակով
փոքրիկ բազմոց մը շինէր էր, չորս կտոր
հաստատուն սրածայր փայտերու վրայ
յեցած, որոնք յատակին անջրպետնե-
րուն մէջ մխուած էին: Երբ ուզէր բու-
սակին մթնոլորտին մէջն ապրելով մը-
տածութեանց մէջ ընկղմիլ, նստարա-
նին խորտուբորտ կռնակը նեցուկ կ'ըլ-
լար իրեն. հոն աւելի հանգիստ կը զգար
ինքզինքը՝ քան թէ ատեն մը մետաք-
սեայ ճոխ քանաքէներուն վրայ. եր-

բեմն ամբողջ ժամեր կ'անցընէր հոն ա-
նուշահոտութեամբ զմայլած մտածե-
լով, պատանեկութեան օրերն յիշելով՝
որ առանց վայելից և ախորժանաց սա-
հեցուցեր, ընդունայն ցնորքներով և
վաղահաս ձանձրութեամբ կորուսեր էր:

Շատ անգամ ալ կ'ըլլար որ անցե-
լոյն վրայ ըրած քննութեանցը ժամա-
նակ կէս արթուն կէս քուն խոր ցնո-
րից մէջ կ'ընկղմէր, տեսակ մը անզգայ
ապշուրեամբ մարմնոյ. և այն ատեն ե-
րևակայութիւնը և ևս տաքնալով՝ բան-
տին գաւթը հեշտալից երազներով կը
լեցընէր: Այն հանդէսներուն մէջ կը
գտնէր ինքզինքը՝ յորս երբեմն ձանձրու-
թիւնն անբաժան եղեր էր իրմէ, ուր
ամեն տեսակ հաճոյք լի էին, բայց ինքը
միայն մասնակից չէր կրնար ըլլալ ա-
նոնց:

Ձմեռ իրիկուն մը վէճնէօյլ փողոցին
մէջ ունեցած հին գղեկին ճակատը ինք-
իրեն փառաւորապէս լուսաւորուած կը
տեսնէր: Բազմաթիւ կառքերու շնկոցն
ականջին մէջ կը հնչէր, որոնք ջահե-
րով բոլորչի բակին մէջ կը մտնէին, ու
ետեւ ետեւ իւրաքանչիւրէն կամարա-
կապ սրահին ճեմելիքներուն մէջ, որոնց
վրայ օթոցներ ու զարդարուն ծածկոց-
ներ փռուած էին, անուանի զարմա-
նուհիներ¹ կը լեցուէին, թանձր մուշ-
տակներու մէջ պլլուած՝ որոնց տակը
մետաքս կը շողար. նաև անհաւատալի
երիտասարդք՝ սրածայր գլխարկներով,
չքեղ վզնոցով ու երիզապատ սրունք-
ներով. վզերնին մերկ, մազերնին կարճ,
կէս յոյն՝ կէս գաղղիացի տարազով՝ ե-
րևելի արուեստաւորներ ու զարգմա-
նակաւոր ու եռագոյն գօտուկը զօրա-
վարներ, գիտուններ, մատենագիրներ,
ոմանք կանանչ վզնոցներով, ոմանք ա-
ռանց վզնոցի: Միանգամայն անթիւ
բազմութիւն ծառայից ալ կ'երևէին ա-

¹ Անգղիացի տնկագէտն Սմիթ (Smith) նոյն
յատկութիւնքը գիտեր է շերտաւոր կտաւուկի
(Antirrhinum repens = la Linaire rayée) վրայ:
Ծաղից Բրիտանիական (Flore britannique) հտ. Բ.
երես 658:

¹ Գաղղիերէն բառով Merveilleuse կ'ըսուէր
Հասարակապետութեան վերջի տարիներուն մէջ
այն կինն որ արուեստակեալ ոճով, բանիւք, շարժ-
մամբ և զարդուք ազնուաշուք խաթուն կը ձեւ-
նար. ինչպէս նաև արանց մէջէն ալ նոյն կերպը
կեղծողն Incroyable կ'անուանուէր:

մեն կողմ, որոնք նոր նշանազգեստներով հասարակապետական դաշնաժողովոյն (république conventionnelle), որոյ նորութիւնն անցեր էր, հանած հրովարտակները ծաղր կ'ընէին :

Իր դահլիճներուն մէջ խառնափնդոր դարուն ամենայն չքեղութիւնն ու մտացածին նորութիւնները կը գտնէր: Մեկնոցին ու քղամիդին հետ շատ մ'ալ մեկնոցակ ու տառատոկ կը տեսնէր. կաքաւի համար վարդաձև զարդերով մոյկեր (les escarpins à rosettes), խթանաւոր կամ ժապաւինէ գործած կօշիկներ քալիժի ու սօլերաց հետ կը սահէին յատակին վրայ. օրէնսդէտք, գրագէտք, զինուորականք, մեծատունք, պաշտօնեայք, համբարապետք, արուեստաւորք և կառավարիչք (gouvernants) իրարու քով խոնուած էին Տեսչութեան (Directoire) թոհ բոհին մէջ: Գուսան մը կը տեսնէր հին կղերին անդամներէն մէկուն քով. նախ քան զյեղափոխութիւնն եղած կառավարութեան յարուող (ci-devant) ազնուական մը, նոյն զգացմունքն ու կարծիքն ունող աղքատի մը քով. Ազնուապետութիւնն ու Ռամկավարութիւնը ձեռք ձեռքի տրւած. Հարստութիւնն ու Գիտութիւնը՝ որ թե թեի մտած կը ճեմէին: Վերածնեալ ընկերութիւնն էր, հասարակաց կեդրոնի մը բոլորտիքն ամեն մասունքը միացնելով, որոնցմէ իւրաքանչիւրն իսկ կ'իմանար թէ շատ տկար էր առանձին ընկերութիւն մը կազմելու համար:

Հերձուածն ուրիշ ժամանակի կը թողուէր:

Ասանկ կ'ընեն զուարճանալու համար ժողովուած այլ և այլ վիճակի հասակակից տղաք ալ. քանի կը մեծնան իրենց խաղի ընկերներէն կը բաժնուին, առանց գիտնալնուն ընկերական պիտոյից զօրաւոր ձգողութենէն քաշուելով:

Շառնէ ժպտելով կը դիտէր բարոյից, վիճակաց և սովորութեանց խառնուրդը: Ինչ որ ատենաօք ամբողջ մարդկութեան վրայ նախատալից մտածութիւններ ունենալու դառն ու արգասա-

ւոր աղբիւր մ'եղեր էր իրեն համար, հիմա թեթեւ այպանք մը կը զարթուցանէր սրտին մէջ յիմարութեանցն և ընդունայն փորձերուն դէմ:

Յանկարծ փառաւորապէս աշխոյժ բազմակերպ և աղաղակաւոր երաժըշտութիւն մը սկսաւ ու հանդէսը թեւաւորուեցաւ: Կոմսն ուրիշ անգամ լսած եղանակները ճանչցաւ, բայց հիմա շատ աւելի տպաւորութիւն կ'ընէին վրան: Լուսոյ փալփլուն պայծառութիւնն ու բիւրեղներու և հայլիններու վրայէն ցայտելով հատուածակողմեան անդրադարձութիւնքը, խնճոյից կամ պարահանդիսի դահլճին տաք ու անուշահոտ օդը, կերակրոց համեղութիւնը, կոշնականաց աշխոյժ զուարթութիւնը, կաքաւոզաց ցատքտուկ խումբերն՝ որ անցնելու ատեննին իրեն կը քսուէին, չորս կողմը լսուած թեթեւ ու փուճ սնուտիաբանութիւնները, քրքջաձայն ծիծաղները, այս ամենը մէկէն անանկ անպատմելի զուարճութիւն կ'ազդէին որ երբեք զգացած չէր:

Յետոյ վայելչահասակ ու կայտառ խաթուններ, ուսերնին ճերմակ, վզերնին կարապինման, փառաւոր կերպաւորութիւնով զարդարուած առջևը կ'ելլէին ու ժպտելով կ'ողջունէին զինքը. ճանչցաւ զանոնք. սովորական սեղանակիցքն ու պերճ գիշերահանգէսներուն զարդերն էին, երբ մեծատուն ու ազատ էր և աշխարհքիս բարեկեցիկներուն կարգը կը համարուէր:

Հոն կը փայլէր պարծենկոտն Տալլիենէ առանց նախանձորգներ ունենալու, յունական զգեստներով, բոկոտն ու հագիւ թէ ոսկիէ թեթեւ սանդալ մը հագած, ակունքներ ու թանկագին մատնիներ դրած. չքնաղն Հռեքամիէ, զոր Աթէնք կ'աստուածացնէր թերեւ. վերջապէս համբոյրն և զմայլեցուցիչ Յովսեփինէ, ատենուան մը Պոհառնէի կոմսուհին, որ իրեքին մէջ շատերէն առաջինն շնորհալիցն ու աղուորը կը համարուէր:

Այս ամէն կանայքն այսօր Շառնէի աչքին հաւասարապէս գեղեցիկ կ'ե-

րևելին և խանդակաթ զգացմունքներ ազդելու արժանաւորք. նայուածքնին աւելի անուշ ու վառվռուն էր հիմա քան թէ ատեն մը. շփոթեր էր թէ սրն ընտրէ :

Փորձեց. ու տարտամութեամբ մէկուն մէկալին թափառելէն վերջը, յանկարծ մէջերնէն մէկն աչքին զարկաւ, որուն ոչ ուսերը բաց էին և ոչ իսկ աղամանդեայ զարդեր ունէր : Զգեստն ու կերպը անպաճոյճ, երկիւղածութեամբ գլուխը կախած՝ երևնալու կը վախէր, բայց ինքն ալ նոյնպէս գեղեցիկ էր. ճերմակներ հագած աղջիկ մ'էր, որոյ գեղեցկութիւնը պարզ բնական շնորհքովն ու այտերուն կարմրութեամբը դուրս կը ցատէր : Շառնէ ոչ երբեք տեսեր էր զինքը, և սակայն քանի կը դիտէր, մէկալնոնց փայլը կը մարէր կ'անհետանար. քաղցր յուզմամբ սիրտը լցաւ, ու պատճառն ինչ ըլլալը չէր իմանար :

Բայց ինչպէս յուզմունքը կրկնապատկեցաւ՝ երբ աղջկան սև մազերուն վրայ ծաղիկ մը տեսաւ որ անոր միակ զարդն էր : Այն ծաղիկը... իր բոյսին ծաղիկն էր, բանտին ծաղիկը : Առ օրիորդն երկնցուց ձեռքը... յանկարծ ամեն բան շփոթեցաւ, աչքին առջև ամենայն ինչ իրար անցաւ. վերջին անգամ մ'ալ պարի երաժշտութիւնը կըրկին ուժով լսուեցաւ, յետոյ աղջիկն ու ծաղիկը գոգցես իրարու մէջ կորսուեցան. տարածուած ճիւղերը, բաց ու հոտաւետ պսակները սիրուն դէմքին չորս կողմը շատցան և մէկէն զինքն իսպառ ծածկեցին :

Արդէն դահլճին որմունքը գորգերէ կը մերկանան ու կը մթննան և Շառնէ ուրիշ բան չտեսներ՝ բայց եթէ ամպեղէն շոգի մը : Լոյսն աստիճանաբար մտրելով կը զատուի ձեղունէն, յանկարծ խոտոր լոյս մը կը ձևանայ ու աղօտանալով կ'երթայ ամպին ստորեր փայլելու. լուսաւոր ու հնչող դահլճին տեղ գծնեայ յատակ մը կը փոխանակէ. զառանցանայ մէջ ցուրտ բանականութիւնը վրան կու գայ. միտքն զգատ-

րանքը, իսկութիւնն ալ զերազը կը կոտրէ :

Բանտարգեալն աչքերը կը բանայ, կը տեսնէ որ բազմոցին վրայ է, ոտքերը դաւթին յատակին վրայ երկնցուցած, ծաղիկն առջևը, ու արևն հորիզոնին վրայ մոնելու մօտ :

Շառնէ առաջին անգամներն որ այս տեսակ բանդադուշանաց մէջ ինկաւ, իբրև սքանչելիք մը զարմացաւ : Երբոր բոյսին մօտ բազմոցին վրայ կը նստէր՝ միշտ այս քաղցր ցնորքներով միտքը կը լեցուէր : Քիչ մը խորհրդածելով երևոյթը մեկնեց. և միթէ չէր սորված որ ծաղիկներէն ելած կազային շոգիները կրնան երբեմն թեթև ու ախորժան զգայութիւն մը պատճառել : Ան ա տեսն հասկըցաւ թէ ինչուան ուր կըրնային ձգուիլ իր և բուսակին մէջ եղած վերաբերութիւնքն, ու անոր իւր վրայ ունեցած գոգցես մոգական ազդեցութիւնը :

Տեսած փառաւոր հանդէսները Բի'յիւրան էր վայելել տուողը : Բայց ով էր այն համեստ ու պայծառ աղջիկն որ յանկարծ երեցաւ և նորօրինակ յուզման ու հեշտութեան մէջ ձգեց զՇառնէ. տեսած էր արդեօք կանխաւ. միթէ միւս խաթունայց պէս իր անցեալ ժամանակի յիշատակներէն էր. սակայն միտքը չէր գար որ անոր նման մէկը տեսած ըլլայ : Արդեօք ընդհակառակն այն յանկուցիլ երևոյթը փոխանակ անցելոյ՝ ըլլալիք բանի մը, ապագայի յայտնութիւն մ'էր... : Բայց միթէ ապագայ ունէր Շառնէ՝ ցնորակոծ անզգամն, և յայտնութեանց պիտի հաւտար : Զէ. տյն սպիտակազգեստ ամօթխած մատաղ աղջիկն, այն անպաճոյճ ու սիրուն ծաղիկն ու աղջիկը Բի'յիւրա էր, որոյ առջև խաւարեցան չքեղ նախանձորդները. Բի'յիւրա անձնաւորեալ և բանաստեղծեալ յերազի :

Աղէկ ուրեմն. Շառնէ պէտք է որ զայն սիրէ, և պիտի սիրէ զայն Շառնէ : Դիւրաւ կրնայ անոր շնորհագեղ հասակն ու անկեղծ կերպարանքն յիշել. յայսմ'հետէ այն քաղցր երևութիւն վրայ

պիտի բանդագուշէ, որով սրտին ու ըղբղին ամայութիւնը պիտի լեցուի: Գոնեա այն աղուոր աղջկան առջև, իր միայնութիւնը կոտրելու համար՝ երևցած զուարթ ցնորքին առջև բանտին դռները պիտի բացուին. պիտի կարենայ անոր այցելութեան երթալ, քովը նստիլ, մօտէն քալել, ետեէն երթալ, երեսին ժպտիլ ու սիրել զայն: Իր կեանքովը, շնչովն ու սիրովը պիտի ապրեցընէ. մտքէն պիտի խօսի. աչքերը դոյ՛ պիտի տեսնէ. իրարու հետ մէկ պիտի ըլլան, ու ինքն երկու պիտի ըլլայ:

Այսպէս Ֆէնէսդրէլլոյի բանտեալը զուարճալի հետաքննութեանցն ետեէն խարէական զմայլման մէջ կ'ընկղմէր և

հետզհետէ բանաստեղծութեան խորը կը մտնէր, ուսկից այնպէս կ'ելլէ մարդ՝ ինչպէս մեղուն ծաղկանց զրկէն անուշահոտ ու մեղրալից: Դրական կենացն ընթեր երևակայական կեանքն ունէր առջինն ամբողջացնող, առանց որոյ մարդս կիսով կը վայելէ Արարչին բարիքը:

Արդ իր ժամանակը կէս մը Բի'յիոյ շա տնկոյն, կէս մ'ալ Բի'յիոյ օրիորդին հետ կ'անցընէ: Պատճառաբանութեանէ ու աշխատութեանէ վերջը, հաճոյք ու սէր կը վայելէ:

Կը շարունակուի:

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԱՑ

ԱՆԻ

ԱՌԱՍՊԵԼՔ. — Զառասպելացն որ զքաղաքէն Անույ չունիմ՝ ասել յումմէ՛ ճարտարամտեալ զառաջինն՝ եհաս կալաւ զմիտս խառնաղանճ մարդկանն, ևս և աշխարհատես մարդոց ոմանց և 'ի գիր ևս մխեցաւ: Ոմանք յառասպելացդ ամենեւին սուտ են՝ զի և հակառակ են բնութեան. այլք կերպարանափոխ եղեալ տասնպատիկ յաւելուածով: Թէպէտ չէր արժան և յիշել իսկ զնոսին, այլ զի մի անյիշատակ առնելով՝ 'ի նմին կանխակալ սովորութեան թողցուք զլամիկ մարդիկն, համառօտիւք յիշել արժան համարիմ: Առաջին զվաճառանոցէն առասպելաբանեն թէ յաւուրց անտի Անեցւոց պէսպէս ագանելիք կայցեն 'ի նմա, և պուրակք այլ և այլ ձեռագործաց կտաւոց դիպակաց կերպասուց նովին դրիւք շարեալ 'ի դարանս և նովին գունդն որպէս ինչ 'ի սկզբանն էր. և յորժամ ձեռնածէ ոք առ նոսա զնեւ, զի մաշեալ և փտեալ են՝ իսկոյն 'ի փոշի լուծանին: Երկրորդ թէ ընդ երկրաւ պէսպէս իջեվանք կայցեն և տունք փառահեղք, յորըս տակաւին ամենայն կարասիք ողջ կան 'ի նոսին, մանաւանդ անօթք կերակրեղինաց պղնձիք և կարգաւ շարեալ 'ի դարագս շուրջանակի. և ըստ դիպաց գտեալ ումեմն զմուտ նոցա, և չհամարձակեալ առանձինն 'ի բաց առնուլ 'ի նոցանէ, ելանէ արտաքս և գտեալ զոմանս իւր օգնական՝ կամեցեալ իցէ վերըստին մտանել անդր և բառնալ որ զինչ և կամիցի. այլ աւուրս երիս խնդրեալ